

NÄKÖKULMA

MINNA INTKE-HERNANDEZ
FT, Helsingin yliopisto

KIELELLINEN MONIMUOTOISUUS JA VALTARAKENTEIDEN PURKAMINEN

Arkipäivän kohtaamisissa erilaiset, usein stereotyyppiset, oletukset liittyvät henkilön kieleen tai taustaan. Myös rodullistavat tai toiseuttavat käsitykset tulevat esiin kysymyksinä ja kommentteina. Mutta miten monikielisessä jalkapallojoukkueessa osataan purkaa leimaavia ajattelutapoja ja vallitsevia valtarakenteita?

Keväisenä iltana seisoin jalkapallokentän laidalla ja katselin joukkueen harjoitusten alkua. Vieressäni seisoivat suunnilleen ikäiseni nainen, jota tässä tekstissä kutsun Saraksi. Hymyilimme toisillemme, tervehdimme ja kysyin häneltä suomeksi, missä joukkueessa hänen lapsensa pelaa. Naisen ulkoinen olemus ei vastannut meidän perinteistä, kulttuurista ja syvään juurtunutta käsitystämme siitä, miltä suomalaiset sukujuuret omaava henkilö näyttää: Tällä puhekumppanillani oli hyvin tummat piirteet ja hän käytti hijabia. Valitsin tietoisesti silti keskustelun avauskieleksi suomen, kuten yleensä teen Suomessa ollessani, sillä en halua tehdä oletuksia toisen kielitaidosta ulkoisten piirteiden perusteella.

Jatkoimme keskustelua suomeksi lasten jalkapalloharrastuksesta sekä vanhempien roolista kentän laidalla. Puhelimme niitä näitä, kunnes jossain vaiheessa Sara mainitsi olevansa ”tyypillinen latinanalaisamerikkalainen äiti”. Yllätyin hieman ja kysyin häneltä, onko hän siis espanjankielinen, ja hän kertoi olevansa Uruguaysta kotoisin. Vaihdoin kielien espanjaksi, joka on toinen kotikieleni. Sara oli riemuissaan tästä, koska omien sanojensa mukaan hän ”lopultakin voi puhua espanjaa jonkun kanssa”.

Tuo kohtaaminen sai minut pohtimaan rodullistamista ja valkoisuuden normia yhteiskunnassamme. Tässä tekstissäni tarkastelen sitä, mikä rooli monikielisen ja –kulttuurisen alueen paikallisella jalkapallojoukkueella voi olla kieliyhteisöön sosiaalistumisen kannalta. Tätä varten olen haas-

tatellut Saraa, tuota uruguaylaista äitiä, jonka kuudesta lapsesta neljä pelaa jalkapalloa kyseisessä joukkueessa.

Joukkueen pelaajat ovat etnisesti ja kielellisesti hyvin heterogeeninen ryhmä. Kyseisen joukkueen neljästä valmentajasta yksi on suomalaissyntyinen, ja kolme muuta ovat siirtolaisina Suomeen muuttaneet. He ovat muuttaneet tänne Euroopan ulkopuolelta kahdelta eri mantereelta ja kaikilla heillä kolmella on keskenään eri ensikieli. Joukkueen yhteinen toimintakieli on suomi, mutta muita kieliä kuuluu eri toimijoiden välillä. Osalla joukkueen lasten vanhemmista on sama ensikieli kuin osalla valmentajista. Suomen lisäksi kentän laidalla puhutaan lukuisia eri kieliä kuten somaliaa, turkkia, kurdia, espanjaa, englantia ja venäjää, ja muitakin kieliä käytetään.

Sara nosti haastattelussaan esiin sen, kuinka usein arjen eri yhteisöissä hän joutuu rodullistetuksi. Rodullistaminen tarkoittaa sitä, että ihonvärin tai oletetun etnisen taustan vuoksi henkilöön liitetään stereotyyppisiä oletuksia esimerkiksi hänen kielitaidostaan ja kyvykkyydestään. Sara on kokenut, että hänen identiteettiään kyseenalaistetaan hänen ulkonäkönsä perusteella. Hän joutuu selittämään kulttuurista taustaansa ja kielitaitoaan toistuvasti, mikä osoittaa, kuinka ihmiset saattavat tehdä nopeita ja usein virheellisiä oletuksia toisen henkilön taustasta ulkonäön perusteella.

Saran tapausta voidaan tarkastella rasiolin- gvistisestä näkökulmasta eli pohtien sitä, kuinka

Oletusten tekeminen kuuluu ihmisluontoon, mutta merkittävää on se, kuinka toimimme oletustemme kanssa ja kuinka olemme vuorovaikutuksessa toisten kanssa. On tarpeellista tiedostaa omat ennakkoluulot, jotta voidaan olla vastuullisesti yhteydessä toisiin.

kieleen ja rodullistamiseen liittyvät ideologiat kietoutuvat toisiinsa ihmisten arkipäiväisissä vuorovaikutustilanteissa. Oletusten tekeminen kuuluu ihmisluontoon, mutta merkittävää on se, kuinka toimimme oletustemme kanssa ja kuinka olemme vuorovaikutuksessa toisten kanssa. On tarpeellista tiedostaa omat ennakkoluulot, jotta voidaan olla vastuullisesti yhteydessä toisiin.

Itsekään en olisi arvannut Saraa espanjanpuhujaksi hänen ulkoisen olemuksensa antamien vihjeiden perusteella. Hän kertoi, että joutuu usein perustelevaan, miksi hän osaa ”oikeasti” espanjaa ja joskus jopa vakuuttelevaan, että hän on todella espanjankielinen. Hänelle on usein todettu, että hän ”ei näytä espanjankieliseltä”. Hän itse mainitsi näyttävänsä ulkonäkönsä ja vaatetuksen perusteella pikemminkin ”pohjoisafrikkalaiselta” tai ”Turkin seudulta kotoisin olevalta” ja totesi, että on väsynyt vakuuttelevaan toistuvasti sitä, että hänellä on toimiva suomen kielen taito sekä lisäksi sitä, että hän on kykenevä puhumaan omaa ensikieltään espanjaa. Juuri tästä rodullistamisesta on kysymys.

En olisi uskaltanut kysyä hänen lähtömaataan enkä udella kielellistä taustaansa, sillä olen oppinut, että tämä saatetaan usein tulkita mikroaggressioksi. Myöhemmin haastatellessani häntä palasimme tähän aiheeseen, sillä hän kertoi iloinneensa siitä, että kohtasimme ja että meillä molemmilla on kaksi yhteistä arkikieltä, espanja ja suomi. Haastattelussa puhuimme myös mikroaggression käsitteestä. Mikroaggressiolla viitataan pieniin ja toistuviin, usein tahattomiin loukkauksiin, jotka ylläpitävät rodullistavia rakenteita ja stereotyyppioita. Toistuessaan nämä mikroaggressiot voivat saada niiden kohteena olevan henkilön kokemaan itsensä jatkuvasti erilaiseksi, ulkopuoliseksi ja alempiarvoiseksi. Sara kertoi ilahtuvansa, kun toinen osapuoli osoittaa kunnioittavaa kiinnostusta hänen lähtömaataan ja kielellistä ja kulttuurista identiteettiään kohtaan. Silloin hän tuntee itsensä nähdyksi ja hän saa oikeutuksen sille, että hänen kielellinen ja kulttuurinen taustansa on huomion arvoinen. Saran mukaan mikroaggressiosta on kyse silloin, jos tiedustelu perustuu ennakkoluuloihin tai stereotyyppioihin ja oletetaan, että hänellä on – tai että häneltä puuttuu – tiettyjä ominaisuuksia pelkästään hänen kulttuurinsa tai kielenensä perusteella. Samoin toistuvat ja tungettelevat kysymykset hänen taustaansa liittyen saavat hänet tuntemaan itsensä ”toiseksi” tai erilaiseksi.

Myös paikalla ja yhteisöllä on merkitystä siinä, kuinka Sara tulkitsee ja kokee tilanteet: on yhteisöjä, joissa yksilöä ei ensisijaisesti arvioida esimerkiksi etnisten, uskonnollisten tai kielellisten ominaisuuksien ja resurssien kautta. Yksi näistä

tällaisista yhteisöistä on jalkapallojoukkue, jossa hänen lapsensa pelaavat ja jossa hän on aktiivisena yhteisön jäsenenä saattaessaan lapsiaan harjoitukseen ja seurataksaan otteluita kentän laidalla. Saran mukaan joukkueyhteisössä saavat arvostusta taitavat ja reilua peliä kunnioittavat pelaajat sekä vanhemmat, jotka kannustavat kaikkia tasapuolisesti ja kohtaavat joukkueen lapset ja aikuiset yhteistyökykyisesti. Yksilö kohdataan ja otetaan vastaan kaikkine kielellisine ja kulttuurisine resursseineen ja ensisijaisesti yhteisen toiminnan ja tavoitteiden kautta.

Kieli vaikuttaa siihen, miten ihmiset näkevät itsensä ja toisensa tietyssä yhteisössä. Asenteet kieliä kohtaan, yhteisön kielelliset normit eli se, minkälaista kieltä pidetään "oikeana" ja arvostettuna, vaikuttavat siihen, miten ihmiset kokevat itsensä osana tiettyä yhteisöä. Keskustellessani Saran kanssa ja seuratakseni joukkueen toimintaa läheltä olen huomannut, että vaikka joukkueen yhteinen toimintakieli on suomi, monikielisyys on sallittua. Joukkueessa, jossa pelaajat ja valmentajat puhuvat useita eri kieliä ja edustavat monia eri kulttuureita, kielellinen ja kulttuurinen monimuotoisuus on normi. Erilaiset kielet ja kulttuurit ovat osa joukkueen identiteettiä. Joukkueen toiminnassa käytetty suomen kieli ei ole valkoisuuden normittamaa. Valkoisuuden normi tarkoittaa sitä, että ei-valkoisten ihmisten käyttämää kieltä voidaan pitää epäsovivana, "virheellisenä" tai alempiarvoisena. Liittykö se juuri siihen, että "johtohahmot" eli valmentajat ja useat muut toimivat eivät puhu niin kutsuttua "valkoista" suomen kieltä? Heijastaako tämän joukkueen tapaus myös sitä, että joukkueessa natiivipuhujan ihanne on onnistuttu rikkomaan?

Onko tässä joukkueessa osittain onnistuttu purkamaan vallitsevia valtarakenteita ja ajattelutapoja? Joukkueen moninaisuus sekä erilaisten kielten ja kulttuurien hyväksyminen luovat tilaa erilaisille identiteeteille ja tuo esiin erilaiset tavat olla mukana yhteisössä. Mitä kieliyhteisöön sosiaalistuminen sitten tarkoittaa tässä monikielisessä yhteisössä? Tulkintani mukaan se tarkoittaa sitä, että sosiaalistutaan moninaiseen ja monikieliseen maailmaan. Se tarkoittaa sitä, että kielen ja kulttuurin monimuotoisuus nähdään rikkautena ja voimavarana, joka rikastuttaa yhteisöä. Yhteisön jäsenet oppivat ja omaksuvat eri kielten ja kulttuurien normeja, arvoja ja käytäntöjä. Se voi myös tarkoittaa kielten ja kulttuurien välisen vuorovaikutuksen lisäämistä ja ymmärryksen syventämistä erilaisten kielten ja kulttuurien välillä. Moninaisuudesta tulee arkipäivää, mikä edistää empatiaa, kunnioitusta ja yhteisöllisyyttä eri kieliryhmien välillä sekä mahdollistaa

Kieli vaikuttaa siihen, miten ihmiset näkevät itsensä ja toisensa tietyssä yhteisössä. Asenteet kieliä kohtaan, yhteisön kielelliset normit eli se, minkälaista kieltä pidetään "oikeana" ja arvostettuna, vaikuttavat siihen, miten ihmiset kokevat itsensä osana tiettyä yhteisöä.

Kuva: Pixabay.

paremman yhteistyön ja kommunikaation monikulttuurisissa ja monikielisissä ympäristöissä.

Joukkueen moninaisuus sekä erilaisten kielten ja kulttuurien hyväksyminen luovat tilaa erilaisille identiteeteille ja tuo esiin erilaiset tavat olla mukana yhteisössä. Joukkueessa toimii valmentajia ja pelaajia eri kielitaustoista, ja eri kielten käyttö on osa arkea. Joukkueen monimuotoisuus ja eri kielten ja kulttuurien hyväksyminen voivat edistää vallitsevien valtarakenteiden ja ajattelutapojen purkamista. Tämä voi tapahtua esimerkiksi siten, että erilaiset identiteetit ja näkökulmat otetaan huomioon päätöksenteossa ja toiminnassa, ja että pyritään luomaan avoimempi ja inklusiivisempi yhteisö, jossa jokaisella on mahdollisuus osallistua ja tulla kuulluksi riippumatta kielestä tai kulttuurista.

Saran tapaus paljastaa hänen yhteiskunnassa kohtaamansa odotukset ja ennakkoluulot liittyen hänen etniseen taustaan ja kielelliseen identiteettiin. Valtarakenteet ja kolonialismin perintö vaikuttavat yhä nykypäivän yhteiskuntaan ja yhteisöihin, erityisesti kulttuuristen ja kielellisten vähemmistöjen kohtelussa. Suomessa valkoisuuden normi näkyy myös arkisten yhteisöjen dynamiikassa, heijastaen laajempaa yhteiskunnallista asetelmaa. Joukkueessa on onnistuttu purkamaan näitä valtarakenteita. Mukana on toimijoita eri kielitaustoista, ja eri kielten käyttö on arkipäivää. Kielellinen monimuotoisuus näkyy pelaajien erilaisissa kielissä ja taustoissa, haastaen perinteiset käsitykset valtakielestä ja vallasta. Toimijat kommunikoivat omien kielellisten resurssiensa avulla ilman, että heitä arvioidaan sen perusteella, miten hyvin he puhuvat "valkoisen väestön määrittelemää" kieltä. Arvostus joukkueessa kumpuaa pelaajien taidoista ja reilusta asenteesta, eikä kieltä arvioida valkoisuuden näkökulmasta. Yhteisössä arvostetuksi tuleminen ei myöskään liity kielitaitoihin.

Joukkueen moninaisuus luo mahdollisuuksia erilaisten äänien esiin tulemiseen ja edistää osallisuutta yhteisössä. Osallisuus voi kuitenkin olla haasteellista, jos yksilöt kokevat olevansa ulkopuolisia tai heidän äänensä eivät tule kuulluksi. Siksi on tärkeää, että urheiluyhteisöt eivät pelkästään hyväksy mo-

ninaisuutta, vaan myös luovat aktiivisesti tilaa erilaisten äänien esille tulemiselle ja osallistumiselle. Tämä kirjoitus paikallisen jalkapallojoukkueen moninaisuudesta avaa oven keskusteluun, miten urheiluyhteisöt voivat toimia muutoksen ajureina rodullistamisen, valkoisuuden normien ja kielellisen monimuotoisuuden saralla. Jalkapalloharrastuksen ympärille voi syntyä yhteisö, joka haastaa ennakkoluulot ja rakentaa tilaa erilaisille äänille. Valkoisuuden normien purkaminen ja rodullistamisen haasteiden tunnistaminen ovat keskeisiä osia tässä prosessissa.

Lisälukemistoa

- Iikkanen Päivi, Ennser-Kananen Johanna, Intke-Hernández Minna & Riuttanen Sanna (2023). Sosiaalinen oikeudenmukaisuus, kieli ja koulutus. In Anne Pitkänen-Huhta, Karita Märd-Miettinen, & Tarja Nikula (toim.), Kielikoulutus mukana muutoksessa (pp. 310–333). Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys ry. AFInLA-teema, 16. <https://doi.org/10.30660/afinla.12677>
- Martikainen Tuomas & Pöyhönen Sari (toim.) 2023. Superdiversiteetti: Näkökulmia maahanmuuton monimuotoisuuteen. Helsinki: Finnish Literature Society. DOI: <https://doi.org/10.21435/skst.1489>
- Mustonen, Sanna. 2021. 'I'll always have black hair': challenging raciolinguistic ideologies in Finnish schools. Nordic Journal of Studies in Educational Policy, 7(3), 159–168. <https://doi.org/10.1080/20020317.2021.2000093>